

Een blended aanbod van onderwijs- en leeractiviteiten bij de Pabo HvA

Versie 17 juni 2021 door het kernteam vastgesteld – Remy Wilshaus & Anneke van der Linde

In dit document worden diverse aspecten rondom de inhoud en het ontwikkelingsproces van blended learning beschreven. Deze versie van het document is vastgesteld voor studiejaar 2021-2022. De ontwikkeling van blended learning is werk in uitvoering dat plaatsvindt in afstemming tussen docenten binnen het paboteam, met studenten, de collega's van ICTO-FOO en collega-opleidingen binnen de faculteit. De bedoeling is dat het document ons een referentiekader en gemeenschappelijke taal biedt ten behoeve van het gesprek over en de (door)ontwikkeling van blended learning binnen de opleiding in de komende jaren.

Als er wordt gesproken over "de opleiding" worden daarmee alle opleidingsvarianten bedoeld inclusief contractactiviteiten zoals het opleidingstraject voor zij-instromers. Als er wordt gesproken over "de student" kan daarom ook "de cursist", "de kandidaat" of "de deelnemer" worden gelezen. Als er naar de student wordt verwezen met "zij" kan ook "hij" worden gelezen.

Definitie

Onder blended onderwijs verstaan we de organisatie van leren en lesgeven dat plaatsvindt fysiek en op afstand (vaak online) middels op elkaar afgestemde onderwijs- en leeractiviteiten die zowel synchroon als asynchroon plaatsvinden in de fysieke of virtuele ruimte.¹ In ons onderwijs worden alle kansen voor het leren van en het ontwikkelen door studenten optimaal benut. Per studieonderdeel bepalen we de optimale *blend* van onderwijs- en leeractiviteiten passend bij de inhoud en de leeruitkomsten van het vak² en de behoeften van studenten³. Daarbij creëren we ruimte voor studenten om individuele keuzes te maken (en dus persoonlijke leerpaden te volgen) en ruimte voor docenten om te differentiëren.

In onze opleiding hanteren wij de volgende uitgangspunten:

- Studenten geven actief vorm aan hun eigen leer- en ontwikkelingsproces.
- Vanuit hun intrinsieke motivatie ontwikkelen studenten hun competentie en autonomie als leraar.
- Onderlinge ontmoeting, sociale relaties en samenwerking vormen daarvoor een onmisbare basis.
- De eindkwalificaties zijn gelijk, maar het leer- en ontwikkelingsproces verschilt per student.
- Daarom differentiëren we in ons onderwijs en bieden studenten ruimte om zelf keuzes te maken.

In het ontwerpen van ons blended onderwijs hanteren wij de volgende leer- en ontwerpprincipes:

- Steeds zelfstandiger handelen als leraar basisonderwijs is de betekenisvolle context voor het leerproces.
- Leren vindt afwisselend plaats in de opleiding (fysiek en online) én in de praktijk van de basisschool.
- Actief leren door het leerproces zelf (mede) vorm te geven en effectieve strategieën te gebruiken.
- Collaboratief leren door samenwerking en in gesprek verschillende perspectieven te leren kennen.
- Docenten, schoolleiders en stagementoren maken gebruik van de volgende didactische technieken:
 - Instructie door heldere communicatie, structuur en te zorgen voor uitdaging en tempo.
 - Scaffolding; het bieden van tijdelijke ondersteuning, op het juiste moment, passend bij de situatie.
 - Reflectie en formatieve feedback om het ontwikkelingsproces te volgen en daarop aan te sluiten.
- Studenten verwerven de landelijke kennisbases (kwalificatie) binnen de grootstedelijke context (socialisatie) en ontwikkelen zich tot een autonome zelfbewuste leraar basisonderwijs (subjectificatie).

Bredere context en overkoepelende doelen

Blended learning als manier om ons onderwijs vorm te geven past bij onze visie op leren en opleiden en de doelen die we daarmee nastreven. In algemene zin wordt blended learning gezien als middel dat bijdraagt aan de flexibilisering van opleidingen waarin trajecten meer vraaggericht, op maat en gepersonaliseerd vorm worden gegeven. Deze doelen zijn vastgelegd in het landelijk bestuursakkoord voor de lerarenopleidingen

¹ Deze definitie is beschreven op basis van Last & Jongen (2021, p. 189) en kan worden omschreven als een verrijkt virtueel model van blended learning waarbij studenten zowel fysieke als virtuele leeractiviteiten volgen en beide rijke leeromgevingen worden benut.

² Naast de *constructive alignment* tussen leeractiviteiten, leeruitkomsten en toetsing heeft dit daarmee ook betrekking op de "aard" van het vak en de leerlijn waar het vak onderdeel van uitmaakt.

³ Hieraan wordt vormgegeven door in het ontwerp te werken met uitgewerkte persona's, typische beschrijvingen van verschillende studenten die het vak volgen passend bij de betreffende fase van de opleiding. Het gaat daarbij om de volgende aspecten: achtergrond en aanwezige voorkennis, demografische kenmerken, doelen en motivatie en de omgeving.

dat in oktober 2020 is afgesloten⁴. Beoogd wordt op deze manier de instroom in de lerarenopleidingen te vergroten en het lerarentekort te bestrijden. De HvA heeft in het instellingsplan 2021-2025 voor al haar opleidingen de ambities uitgesproken studenten meer regie te willen geven op hun eigen leerpad en de stimulerende en rijke leeromgeving verder vorm te geven die dat mogelijk maken.

De ontwikkeling van blended onderwijs binnen de Pabo HvA

Het voorbereiden, ontwerpen en uitvoeren van blended onderwijs kost tijd. In de periode 2021-2023 gaan we daarmee samen aan de slag. Stap voor stap ontwikkelen we onze opleidingspraktijk, met een duidelijke gemeenschappelijke richting. Het bestaande curriculum, en de uitwerking daarvan voorafgaande én tijdens de coronacrisis, is daarbij het uitgangspunt. Docenten en studenten werken samen in de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van het onderwijs. Als team leren we van en met elkaar, waarderen het proces en zijn gericht op continue verbetering. Voor de ontwikkeling en praktische uitwerking hebben we de volgende fasering voor ogen. Op basis van voortschrijdend inzicht kan dit in de loop van het proces, en op basis van de keuzes die in het eerste jaar worden gemaakt, worden aangepast. Ontwikkeling en invoering van het herontwerp gaan hierbij hand in hand.

Studiejaar 2021-2022: blended aanbod

- Leerjaar 1 van de voltijd- én deeltijdopleiding, alle studieonderdelen. We kiezen hiervoor omdat we verwachten dat het werken met een blended aanbod van onderwijs- en leeractiviteiten vormgegeven in een studentgericht leerpad óók een andere houding van studenten verlangt. We maken hierover gezamenlijke afspraken zodat er voor studenten een herkenbare lijn is.
- Studieonderdelen uit alle studie jaren waarin grote wijzigingen plaatsvinden, los van de ontwikkeling die in het kader van flexibilisering en blended learning. We kiezen hiervoor om dubbele ontwikkeltijd te voorkomen.
- Een selectie van studieonderdelen die een struikelvak vormen voor studenten en die door relatief veel ouderejaars studenten nog moeten worden afgerond. We onderzoeken op welke wijze een meer blended vormgegeven aanbod van onderwijs- en leeractiviteiten kan bijdragen aan het afronden van de betreffende studieonderdelen door ouderejaars studenten.
- Het afstudeeronderzoek.
- Waar mogelijk en/of nodig aangevuld met andere studieonderdelen.

Studiejaar 2022-2023:

- Leerjaar 2 van de voltijd- én deeltijdopleiding, alle studieonderdelen.
- Leerjaar 3 van de deeltijdopleiding.

Studiejaar 2023-2024 (eerste semester):

- Leerjaar 3 van de voltijdopleiding, inclusief minoren.
- Leerjaar 4 van de voltijdopleiding.

Twee ontwikkelfasen

Voor de ontwikkeling van het blended aanbod gaan we uit van twee ontwikkelfasen:

1. De eerste fase richt zich op het ontwikkelen van een vast leerpad voor alle studenten. Fysieke onderwijs- en leeractiviteiten op de Amstelcampus worden afgewisseld met activiteiten waaraan studenten zelfstandig, op een zelfgekozen moment maar wel voorafgaande aan of na afloop van, een fysieke les, deelnemen. Dat biedt studenten enige mate van flexibiliteit bij het indelen van hun studieactiviteiten gedurende de week.
2. De tweede fase richt zich op het aanvullend ontwikkelen van *verschillende* onderwijs- en leeractiviteiten – passend bij *dezelfde* leerdoelen/leeruitkomsten en leerinhouden – met als doel hiermee te differentiëren tussen studenten en hen daarbij keuzevrijheid te bieden. Op basis van persoonlijke leerbehoeften en individuele keuzes kunnen studenten op die manier uiteindelijk een persoonlijk leerpad volgen. Wanneer het werken met leeruitkomsten is ingevoerd hebben studenten daarnaast

⁴ Dit bestuursakkoord is gesloten tussen het ministerie van onderwijs, de Vereniging Hogescholen en de VSNU.

keuzemogelijkheden in de afronding. Hierbij moet worden geborgd dat docenten voldoende tijd hebben om studenten die hiervoor kiezen te begeleiden en hun leeruitkomsten te beoordelen.

De mate waarin blended learning op dit moment binnen een studieonderdeel is vormgegeven zal medebepalend zijn voor het tempo waarin deze ontwikkelfasen worden doorlopen. Het is mogelijk om in het herontwerp beiden fasen in één keer te doorlopen – afgezien van het werken met leeruitkomsten en alternatieve toetsvormen binnen de bacheloropleidingen. Het is ook mogelijk dat voor specifieke studieonderdelen in het eerste jaar alleen de activiteiten uit ontwikkelfase 1 centraal staan en dat ontwikkelfase 2 volgt in het daaropvolgende studiejaar. De richting van onze gezamenlijke ontwikkeling is duidelijk, in de praktijk verschilt het tempo per studieonderdeel.

Activiteiten in het kader van de ontwikkeling van blended learning

Het gesprek over blended onderwijs heeft de afgelopen maanden vorm gekregen binnen de opleiding. Naast de informele gesprekken over dit onderwerp en de besprekingen binnen secties, hebben de volgende activiteiten op opleidingsniveau plaatsgevonden:

- Inventarisatie onder secties en jaarlagen (december 2020);
- Bespreking van de uitkomsten daarvan met sectievoorzitters en jaarlaagtrekkers (maart 2021);
- Bespreking van het onderwerp in de curriculumcommissie (maart 2021);
- Individuele gesprekken hierover met de sectievoorzitters (maart 2021).
- Document voor feedback voorgelegd aan kernteam, sectievoorzitters en jaarlaagtrekkers (april 2021)
- Bespreking van het onderwerp tijdens de teambijeenkomst van 25 mei 2021.

In september 2021 organiseren we een eerste studentenbijeenkomst. Er wordt een klankbordgroep van studenten samengesteld die de komende twee jaar meeleeft en actief bijdraagt aan de ontwikkeling van blended learning binnen de opleiding. Een eerste beschrijving van de visie en de praktische uitwerking wordt met hen besproken.

Een praktisch kader als kompas

Voor het ontwerpen, ontwikkelen en uitvoeren van een blended aanbod van onderwijs- en leeractiviteiten op het niveau van de studieonderdelen hanteert de opleiding onderstaand kader. Het dient als een richtinggevend kompas voor docenten en studenten waarmee we uitspreken op basis van welke (ontwerp)principes we het onderwijs binnen de opleiding vormgeven. Uiteindelijk is het aan docenten om hieraan in de opleidingspraktijk invulling te geven passend bij de inhoud en de leeruitkomsten van het vak en de behoeften van studenten.

Algemene uitgangspunten:

- We nemen het boek *Blended learning en onderwijsontwerp* van Barend Last & Stefan Jongen (2021), en de daarin beschreven modellen, als uitgangspunt voor ons gesprek over en ontwerpen van blended learning. Vanzelfsprekend kan aanvullend daarop ook gebruik worden gemaakt van andere middelen of modellen.⁵ Modellen en werkwijzen uit dit boek die we (gaan) gebruiken zijn:
 - *Persona's*, uitgewerkt per opleidingsvariant en per leerjaar, als hulpmiddel voor onderwijsontwerp.
 - *Storyboard*, waarin leeractiviteiten en werkvormen, fysiek en online, (globaal) worden ontworpen.
 - *Checklist communityleren*, om inzicht te krijgen in en te reflecteren op de mate van communityleren.
- Het basisaanbod van onderwijs- en leeractiviteiten per studieonderdeel is voor een student uitvoerbaar en past bij de studiebelasting van het studieonderdeel.
- Het totaal van onderwijs- en leeractiviteiten van de studieonderdelen die per blok gelijktijdig worden aangeboden is voldoende gevarieerd en inhoudelijk op elkaar afgestemd. Onnodige overlap en herhaling wordt voorkomen.
- De omvang van de docentactiviteiten (voorbereiding, onderwijs, begeleiding en toetsing) past binnen de voor het studieonderdeel toegekende taakuren. Voor ontwikkeling en professionalisering worden eenmalig aanvullende uren ter beschikking gesteld.

Praktische uitgangspunten (voor elk studieonderdeel):

- A. Binnen de DLO (Brightspace) wordt per studieonderdeel een course ingericht op basis van een voor de studenten duidelijke en overzichtelijke structuur. Bij voorkeur wordt daarbij per sectie één lijn gehanteerd voor elkaar opvolgende en samenhangende studieonderdelen. Uitgangspunt is een lineair opgebouwd studieonderdeel ingericht per week.
- B. Alle informatie die noodzakelijk is voor het volgen en afronden van een studieonderdeel is via Brightspace beschikbaar in de week voor de start van het studieonderdeel zodat studenten zich op die start kunnen voorbereiden. Dit betekent niet dat alle powerpoints van aanstaande fysieke lessen voor de eerste lesweek ter beschikking worden gesteld. Het betekent wel dat studenten die niet aan fysieke lessen deelnemen ook op een andere wijze zelf kennis moeten kunnen nemen van de inhoud van de behandelde leerstof.
- C. Voor ons onderwijsontwerp gebruiken we één format waarin per studieonderdeel, en wanneer relevant per lesweek, leerdoelen/leeruitkomsten, leeractiviteiten, werkvormen en bronnen in samenhang worden beschreven en passen bij de gekozen toetsvorm (constructive alignment). We maken dit inzichtelijk voor de student. Hierin maken we differentiatie door de docent en keuzevrijheid voor de student zichtbaar.
- D. Er is een basisleerpad dat afwisselend bestaat uit op vaste momenten geroosterde face-to-face-activiteiten (inclusief eventuele live-online-activiteiten in groepsverband) en onderwijs- en leeractiviteiten waaraan studenten individueel en op een zelfgekozen moment deelnemen.
- E. Voor enkele (onderdelen van) studieonderdelen geldt dat deze, bij uitzondering, in het geheel online en asynchroon worden aangeboden, zonder of met een zeer beperkt aanbod van face-to-face-activiteiten.
- F. Er is een rijk aanbod van onderwijs- en leeractiviteiten die bijdragen aan differentiatie door docenten (onderwijs op maat) en keuzevrijheid voor studenten (persoonlijke leerpaden), dit laatste uiteindelijk ook ten dienste van het werken en toetsen op basis van leeruitkomsten.
- G. Formatieve toetsen maken onderdeel uit van het aanbod van de onderwijs- en leeractiviteiten.

⁵ Zie bijvoorbeeld de ontwerpcyclus van Hogeschool Zuyd (<https://onderwijsontwikkeling.zuyd.nl/overzicht-ontwerpcyclus>), de methodiek SHUFFLE van Hogeschool Saxion (<https://www.saxion.nl/nieuws/2017/11/shuffle>) en het bijbehorende Blendy (<https://blendy.saxion.nl>).

- H. In de face-to-face-activiteiten die fysiek worden aangeboden op de Amstelcampus ligt de focus op (begeleid) oefenen, uitwisseling, discussie, samenwerking, ontwikkeling, toepassing en reflectie. Kennisoverdracht in de traditionele zin van het woord wordt primair binnen andere activiteiten vormgegeven zonder dat dat betekent dat er tijdens fysieke activiteiten geen instructies of mini-colleges gegeven kunnen worden.
- I. Op basis van een gebruikerscheck wordt het ontwerp (door de docent) en de uitvoering van het blended aanbod (door de docent en de studenten) geëvalueerd zowel vanuit het perspectief van gebruikers als door gebruikers zelf. De uitkomsten en de interpretatie hiervan zijn voor gebruikers inzichtelijk. De wijze waarop per studiejaar aan de ontwikkeling van het studieonderdeel gewerkt is transparant voor gebruikers.

Resultaatafspraken per studieonderdeel 2021-2022 (ontwikkelfase 1)

Aanvullend op de reguliere taakuren voor het voorbereiden en uitvoeren van een studieonderdeel wordt er voor de ontwikkeling van blended learning (in principe eenmalig) per studieonderdeel ontwikkeltijd ter beschikking gesteld. Voor de betreffende studieonderdelen is dat **in de basis 20 uur per studieonderdeel** (als er meerdere docenten betrokken zijn wordt deze tijd in principe verdeeld). Over de besteding van deze middelen moet de opleiding verantwoording afleggen. Om die reden, maar ook omdat we de gezamenlijke richting van onze ontwikkeling willen vasthouden, formuleren we zo concreet mogelijke 'resultaatafspraken'. Hieronder daarvan een eerste uitwerking, dit wordt nog verder aangescherpt.

1. Het blended onderwijsontwerp bestaat uit een basis-leerpad van op elkaar afgestemde onderwijs- en leeractiviteiten die zowel synchroon als asynchroon plaatsvinden in de fysieke of virtuele ruimte.
2. In het ontwerp wordt zowel gebruik gemaakt van fysieke als van online onderwijs- en leeractiviteiten. De optimale *blend* wordt bepaald op basis van de inhoud en de leeruitkomsten van het vak⁶ en de behoeften van studenten⁷. Onze gezamenlijke visie op opleiden en daaruit voortkomende leer- en ontwerpprincipes vormen daarbij het uitgangspunt.
3. In het ontwerp wordt het *storyboard* als instrument gebruikt om (globaal) zicht te krijgen op de verdeling van leeractiviteiten, de uitwerking daarvan in concrete werkvormen en het gebruik van specifieke bronnen. Daarnaast wordt de *checklist communityleren* als hulpmiddel gebruikt om zicht te krijgen op de mate van communityleren.
4. Binnen de DLO (Brightspace) wordt een course ingericht op basis van een voor de studenten duidelijke en overzichtelijke structuur. Voor de student wordt de afwisseling van fysieke en online onderwijs- en leeractiviteiten zichtbaar en wordt de relatie met gestelde leerdoelen/leeruitkomsten (op het niveau van het studieonderdeel en/of onderwijs- en leeractiviteiten) geëxpliciteerd. Informatie die noodzakelijk is voor het volgen en afronden van een studieonderdeel is voor de start van het studieonderdeel beschikbaar op Brightspace.
5. De gebruikerscheck wordt door de docent als instrument gebruikt om het ontwerp vanuit het perspectief van de student te waarderen (en waar mogelijk bij te stellen). Ditzelfde instrument wordt door de student gebruikt om tijdens en na afloop van het studieonderdeel constructieve feedback te geven op het ontwerp en de uitvoering op basis waarvan het kan worden doorontwikkeld.

Professionalisering en ondersteuning

Aanvullend op de ontwikkeltijd per studieonderdeel is er tijd beschikbaar voor professionalisering en ondersteuning op het gebied van blended learning. Een deel daarvan besteden we aan teamscholing en een deel daarvan komt beschikbaar voor individuele professionalisering en ondersteuning van docenten.

⁶ Naast de *constructive alignment* tussen leeractiviteiten, leeruitkomsten en toetsing heeft dit daarmee ook betrekking op de "aard" van het vak en de leerlijn waar het vak onderdeel van uitmaakt.

⁷ Hieraan wordt vormgegeven door in het ontwerp te werken met uitgewerkte persona's, typische beschrijvingen van verschillende studenten die het vak volgen passend bij de betreffende fase van de opleiding. Het gaat daarbij om de volgende aspecten: achtergrond en aanwezige voorkennis, demografische kenmerken, doelen en motivatie en de omgeving.

Nog openstaande bespreekpunten

Hieronder staan een aantal punten die uit gesprekken naar voren zijn gekomen en die nog verder moeten worden uitgezocht, overwogen en/of besproken op een nader te bepalen moment. Deze lijst wordt tijdens het proces verder aangevuld en aangepast. Per punt zijn er overwegingen t.b.v. een vervolggesprek over het betreffende punt geformuleerd. Antwoorden op gestelde vragen en beschreven dilemma's zullen we uiteindelijk gezamenlijk moeten formuleren.

A. *De gelijktijdige ontwikkeling van het werken met leeruitkomsten*

Aandachtspunt: De toekomstige invoering van het werken met leeruitkomsten heeft (mogelijk) invloed op het ontwerpen van een blended aanbod van onderwijs- en leeractiviteiten.

Overwegingen t.b.v. een vervolggesprek hierover: Ontwikkeltijd is schaars dus bij herontwerp moet zoveel als mogelijk rekening worden gehouden met de uiteindelijke omzetting van het werken met leerdoelen naar het werken (en toetsen op basis van) leeruitkomsten.

B. *De opbouw in zelfsturing en keuzevrijheid*

Vraag: Is het nodig of wenselijk om een opbouw te hanteren in de mate waarin studenten keuzevrijheid wordt geboden voor het vormgegeven van een eigen leerpad binnen een studieonderdeel? Dus dat studenten in VT jaar 1 meer aan de hand genomen worden en dat hoe verder ze in de opleiding komen, hoe meer mogelijkheden er komen voor eigen leerpaden.

Overwegingen t.b.v. een vervolggesprek hierover: Het uitgangspunt is dat we aansluiten op de het individuele leer- en ontwikkelingsproces van de student door als docenten te differentiëren en aan studenten keuzevrijheid te bieden. Dat principe is van toepassing op de gehele opleiding, van de eerste tot de laatste lesdag. Passend bij het eindniveau van de hbo-bachelor zijn in de laatste fase van de opleiding de eisen die worden gesteld aan zelfsturing en zelfstandig handelen anders dan tijdens de propedeutische fase. Andersom betekent het niet dat er in de propedeutische fase per definitie geen ruimte voor zelfsturing en keuzevrijheid zou zijn. Om pragmatische redenen kan er wel voor inperking van keuzevrijheid en zelfsturing worden gekozen, bijvoorbeeld omdat dat vanwege het beheersen van de taakbelasting van de docent noodzakelijk is.

C. *Individuele leerpaden en leren als sociaal proces*

Dilemma: Het bieden van ruimte voor persoonlijke leerpaden brengt twee risico's met zich mee. Allereerst voor de student zelf. Hoe kunnen we voorkomen dat het leerproces een individueel en eenzaam proces wordt? Daarnaast voor de groep. Mogelijk dat er studenten zijn die zich onttrekken aan gezamenlijke activiteiten, terwijl het voor de groep als geheel juist van belang is dat deze heterogeen is samengesteld en ieder haar inbreng daarin heeft zodat er ook van elkaar geleerd kan worden. Wat betekent dit voor de aanwezigheidsplicht?

Overwegingen t.b.v. een vervolggesprek hierover: Onderlinge kennismaking en verbinding (van studenten en docent) blijft onmisbaar, in ieder geval bij de start van het studieonderdeel, en vindt binnen onze opleiding bij voorkeur plaats tijdens een fysieke activiteit. We zijn nadrukkelijk geen opleiding voor individueel afstandsleren. Wel onderkennen we, en maken we gebruik van, de mogelijkheden die er ook online zijn om onderling contact te houden en samen te werken. Deze vormen en technieken zetten we doelbewust in als onderdeel van een optimale blend van onderwijs- en leeractiviteiten. We behouden de mogelijkheid om aanwezigheidsplicht in te stellen voor studieonderdelen waarin praktische oefeningen centraal staan. Alhoewel afrondingen per definitie per student worden beoordeeld onderstrepen we het belang en de meerwaarde van samenwerkend leren als onderdeel van het ontwikkelings- en leerproces van individuele studenten.

D. *Professionalisering en ondersteuning*

Vraag: Op welke manier organiseren we professionalisering en ondersteuning, zowel voor docenten

individueel als voor het team als geheel? Wat kunnen we binnen ons eigen team organiseren en waarvoor hebben we experts van buiten de opleiding nodig?

Overwegingen t.b.v. een vervolgggesprek hierover: Op basis van de beschikbare middelen maken we een projectplan voor de periode 2021-2023 waarin de ruimte voor professionalisering en ondersteuning wordt beschreven. De inhoudelijke gezamenlijke ontwikkeling van blended learning is daarbij het uitgangspunt van ons teamleren. De invulling van individuele professionalisering en ondersteuning verschilt per docent, passend bij de beginsituatie en leerbehoeften. Op basis van gelijke leeruitkomsten hanteren we ook hier de principes van differentiatie in het aanbod en keuzevrijheid voor de betrokken docent.

E. *Een actieve houding van studenten*

Vraag: Op welke manier zorgen we ervoor dat studenten een actieve houding aannemen in hun leerproces? De ervaring is dat er studenten zijn die zich slecht voorbereiden op een les, weinig zelf sturing geven aan hun leerproces en bij voorkeur het pad volgen dat de opleiding (de docent) voor hen uitstippelt. Als we vooraf vragen om een kennisclip te kijken of een hoofdstuk uit een boek te lezen komen veel studenten toch onvoorbereid naar de les. Dat levert tijdens de les een dilemma op: vasthouden aan het ontwerp in de hoop dat studenten een volgende keer voorbereid zijn of toch (meer) focussen op kennisoverdracht en de gevraagde voorbereiding laten voor wat het is?

Overwegingen t.b.v. een vervolgggesprek hierover: De mate van betrokkenheid, motivatie en zelfsturing verschilt per student. Dat vraagt aan ons in eerste instantie om het duidelijk uitspreken van verwachtingen en informeren van (aanstaande) studenten over onze visie op leren en opleiden. Daarnaast is het belangrijk dat deze werkwijze in de opleiding als geheel voor studenten herkenbaar is, wordt gehandhaafd en we grote wijzigingen in onze werkwijze en benadering per leerjaar realiseren. Tot slot is het belang om in ons onderwijs expliciet aandacht te besteden aan het verwerven en onderhouden van de vaardigheden en attitude die studenten nodig hebben tijdens in hun studie.

F. *Differentiëren in manier van opleiden*

Vraag: Op welke manier doen we recht aan de verschillende wensen van studenten m.b.t. blended learning? Niet alle studenten hebben behoefte aan een gepersonaliseerd leerpad, keuzevrijheid, een actieve eigen rol en/of zelfregie op het leerproces. Hoe houden we in onze opleiding rekening met hun wensen? Is het bijvoorbeeld mogelijk om verschillende werkwijzen te hanteren waaruit studenten een keuze maken: programmagericht, semi-zelfgestuurd, zelfgestuurd.

Overwegingen t.b.v. een vervolgggesprek hierover: Het realiseren van drie verschillende werkwijzen in de vorm van te onderscheiden volwaardige opleidingsroutes waaruit studenten voor de duur van hun opleiding een keuze maken is niet haalbaar. Op basis van de door ons beschreven visie op leren en opleiding maken we keuzes m.b.t. de inrichting van de opleiding. Het is aan ons om studenten te helpen zich de vaardigheden eigen te maken die voor het succesvol doorlopen van de studie nodig zijn. Differentiatie, maatwerk en keuzevrijheid zijn daarbij belangrijke uitgangspunten. Er zal altijd een basisleerpad zijn die studenten kunnen volgen als standaard wijze om gestelde leerdoelen te behalen. Tegelijkertijd is het ook onze ambitie om zelfbewuste en autonome leraren basisonderwijs op te leiden die zelfstandig en pro-actief vorm kunnen geven aan hun ontwikkeling. Studenten die daarin begeleiding nodig hebben krijgen dat.

G. *Formatieve feedback en een feedbackcultuur*

Vraag: Hoe geven we in de praktijk vorm aan formatieve feedback en het creëren van een feedbackcultuur?

Overwegingen t.b.v. een vervolgggesprek hierover: Dit is een inhoudelijk aspect dat nadere uitwerking behoeft. Het is van belang omdat formatieve feedback en een feedbackcultuur bijdraagt aan een actieve rol van studenten in het eigen leerproces en kenmerkend is voor samenwerkend leren. Binnen andere faculteiten en opleidingen zijn hierin al stappen gezet.

H. *Informatie delen voor de start van het studieonderdeel*

Vraag: Als studenten de ruimte krijgen om keuzes te maken in de onderwijs- en leeractiviteiten waaraan zij wel en niet deelnemen is de vraag op welke manier zij worden gefaciliteerd om dat te doen. Als niet duidelijk is wat er in een onderwijs- of leeractiviteit aan de orde komt dan is het ook lastig kiezen of je daaraan wel of niet wilt deelnemen. Is het bijvoorbeeld de bedoeling dat presentaties van fysieke lessen bij de start van de onderwijsperiode worden gedeeld?

Overwegingen t.b.v. een vervolgggesprek hierover: Alle informatie die noodzakelijk is voor het volgen en afronden van een studieonderdeel is via Brightspace beschikbaar in de week voor de start van het studieonderdeel zodat studenten zich op die start kunnen voorbereiden. Dit betekent niet dat alle powerpoints van aanstaande fysieke lessen voor de eerste lesweek ter beschikking worden gesteld. Het betekent wel dat studenten die niet aan fysieke lessen deelnemen ook op een andere wijze zelf kennis moeten kunnen nemen van de inhoud van de behandelde leerstof.

I. *Blended learning is kostbaar en vergt een lange adem*

Mogelijk nadeel: Blended learning kost relatief veel ontwerp- en onderhoudstijd omdat het per studieonderdeel moet worden vormgegeven. Positieve effecten zijn pas na enige tijd merkbaar (Last & Jongen, 2021).

Overwegingen t.b.v. een vervolgggesprek hierover: Voor de duur van het meerjareninvesteringsplan (2021-2023) zijn er uit diverse potjes middelen beschikbaar die omgezet kunnen worden in tijd voor ontwikkeling en professionalisering t.b.v. blended learning. Een aandachtspunt is de vraag hoeveel tijd er nodig is voor de reguliere bijstelling en het "onderhoud" van de leeractiviteiten en of dat past binnen de huidige normen voor de berekening van taakuren per studieonderdeel.

J. *Een slecht ontwerp zorgt voor negatieve effecten*

Mogelijk nadeel: Blended learning heeft negatieve effecten bij een slecht ontwerp, bijvoorbeeld in de vorm van verminderde motivatie, dalende resultaten en toenemende frustratie. Er is een risico op overbelasting van studenten en het wegvallen van het gevoel van verbinding (Last & Jongen, 2021).

Overwegingen t.b.v. een vervolgggesprek hierover: Ontwikkeling en professionalisering moet daarom zowel op het niveau van het paboteam als op het niveau van individuele docenten plaatsvinden. We hebben een gezamenlijke inhoudelijk richting van de ontwikkeling die we in gang zetten. Onderdeel daarvan is de individuele professionele ontwikkeling van docenten. We zijn hierover open en transparant naar elkaar en naar studenten. De richting van de ontwikkeling is gelijk, het tempo en de volgorde verschilt per studieonderdeel en docent. Docenten en studenten werken hierbij samen. Blended learning vereist didactische en technische vaardigheden van docenten. Ondersteuning en professionalisering is dus essentieel.

Bijlage 1 – Bredere context

De hernieuwde aandacht voor blended learning maakt onderdeel uit van een brede maatschappelijke ontwikkeling waarbij er zowel landelijk als binnen onze eigen hogeschool het doel is gesteld om lerarenopleidingen meer flexibel en daarmee meer op maat te maken voor leraren in opleiding. Blended learning wordt daarbij gezien als middel dat bijdraagt aan het realiseren van deze doelen.

Aan maatschappelijke en politieke belangstelling heeft het de lerarenopleidingen nooit ontbroken en dat is ook logisch. Het onderwijs, en daarmee de leraar, levert een onmisbare bijdrage aan de ontwikkeling en opvoeding van kinderen en jongeren. De nadruk lag eerder vooral op het niveau van de lerarenopleidingen en de kwaliteiten van de startbekwame leraar. Gegeven het lerarentekort is er nu, zowel landelijk als lokaal, veel aandacht voor het opleiden van voldoende leraren (zonder daarbij de kwaliteit uit het oog te verliezen). Verschillende initiatieven worden genomen, onder andere om de instroom in de lerarenopleidingen fors te vergroten (en de tussentijdse uitstroom te beperken). In oktober 2020 sloten de Vereniging Hogescholen, de VSNU en de minister van onderwijs een bestuursakkoord waarin wordt vastgelegd dat iedereen die instroomt in de lerarenopleiding een passende leerroute moet kunnen volgen, dat hiervoor een meer vraaggerichte en flexibele inrichting van de opleidingen nodig is en dat opleidingen dit realiseren door te gaan werken conform de uitgangspunten van het hbo-brede experiment leeruitkomsten. Er is landelijke wetgeving in voorbereiding om het werken met leeruitkomsten voor het gehele hoger onderwijs mogelijk te maken – dit in navolging op het experiment leeruitkomsten waaraan enkele andere instellingen de afgelopen jaren hebben deelgenomen. Binnen de HvA en de faculteit Onderwijs en Opvoeding is besloten het werken met leeruitkomsten integraal – binnen alle opleidingsvarianten – in te voeren zodra dit wettelijk mogelijk is. In het HvA-instellingsplan 2021-2026 en het Meerjareninvesteringsplan FOO 2021-2023 worden deze ontwikkelingen als volgt vertaald.

Uit het HvA-instellingsplan 2021-2026

1. Studenten krijgen meer regie op hun eigen leerpad, zodat zij keuzes kunnen maken in inhoud, tijd, vorm en plaats die passen bij hun persoonlijke talenten en ambities en voelen zich hierbij ondersteund door een passende mix tussen online, fysieke en/of hybride activiteiten; en
2. Studenten en medewerkers geven de stimulerende, rijke leeromgeving verder vorm. Het onderwijs van de HvA heeft het karakter van 'blended learning', een doordachte en doelgerichte mix van online en fysieke middelen binnen een volwaardige fysieke en digitale leeromgeving.

Uit het Meerjareninvesteringsplan FOO 2021-2023

We zetten in op maatwerk en flexibilisering door in curricula het werken met leeruitkomsten centraal te stellen. Zo ontstaat een rijke leeromgeving met uitstroomprofielen voor een grote diversiteit aan doelgroepen. Dit biedt studenten en cursisten de mogelijkheid voor persoonlijke leerpaden, meer keuzemogelijkheden en doorbreekt schotten tussen opleidingen, zodat ook opleiders meer mogelijkheden hebben om bredere taken te verrichten, boven de grenzen van hun huidige opleiding. Voorwaardelijk voor zo'n rijke leeromgeving is het zodanig toepassen van blended learning dat inspirerende en krachtige leeromgevingen geboden worden.

Flexibilisering: Studenten en cursisten krijgen meer keuze in vorm en inhoud van het onderwijs

- De curricula van FOO zijn vormgegeven op basis van leeruitkomsten.
- Meer doelgroepen met vergelijkbare kennis en ervaring kunnen flexibele en op hen gerichte leertrajecten volgen. Studenten stellen een toenemend deel van hun opleiding zelf samen.

Blended learning: Studenten en cursisten krijgen onderwijs in een inspirerende en krachtige leeromgeving via en over blended learning

- FOO is in staat om met blended learning inspirerende en krachtige leeromgevingen te creëren.
- Studenten en cursisten werken in meer inspirerende en krachtige blended leeromgevingen.
- Studenten en cursisten ontwikkelen meer expertise in blended learning.

Bijlage 2 – Visie op leren en opleiden zoals beschreven in het opleidingsplan (2019)

Pabo HvA beschouwt het leren van studenten als een actief en een sociaal proces. Studenten kunnen zich ontwikkelen tot een startbekwame leerkracht door actief deel te nemen aan betekenisvolle activiteiten. Dit kunnen ze niet alleen. Veel leren vindt plaats tijdens interactie. Het is een sociaal proces, waarin de student zich –met gebruik van (vak)literatuur en onderwijsmethoden- onder begeleiding van docenten, stagementoren, schoolopleiders en medestudenten kan ontwikkelen.

Essentieel in onze visie op opleiden is het uitgangspunt dat het leren zich afspeelt in twee leeromgevingen: het opleidingsinstituut én het werkveld, de basisschool. De student heeft beide leeromgevingen nodig om zich evenwichtig te ontwikkelen tot een hbo-professional of academisch geschoolde leerkracht. Binnen de omgeving van het opleidingsinstituut doen studenten de kennis en vaardigheden op die ze nodig hebben om goed te kunnen (leren) functioneren als leerkracht in de onderwijspraktijk. Met die kennis en vaardigheden ontwikkelen ze een referentiekader (de professionele taal) waarmee ze het (eigen) onderwijs kunnen observeren, onderzoeken, bespreken en begrijpen. Op het instituut vinden de studenten ook voldoende afstand tot de praktijk om te kunnen reflecteren op onderwijs.

Daarnaast functioneert de student tijdens een groot deel van de studie in de leeromgeving van de basisschool, de onderwijspraktijk. Hier doet hij praktijkervaring op en maakt hij kennis met allerlei aspecten van lesgeven, binnen en buiten de klas. De student leert hier door te 'doen', te observeren en te imiteren. Dat leren vindt zowel formeel als informeel plaats. Formeel leren is doelgericht opgezet, georganiseerd en gestructureerd met het oog op het behalen van een diploma. Informeel leren is daarentegen niet intentioneel, niet georganiseerd en niet gestructureerd. Het vindt plaats door – gewoon – te functioneren in een (werk)context.

De kwaliteit van beide leeromgevingen (opleidingsinstituut en onderwijspraktijk) is bepalend voor wat de student formeel en informeel leert. Positieve rolmodellen, een gevarieerd aanbod van les- en leeractiviteiten en stimulerende begeleiding zijn voorwaarden om optimaal te kunnen leren. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van opleidingsinstituut en werkveld.

Beide leeromgevingen zijn met elkaar verbonden en versterken elkaar. Daarnaast wordt binnen elke omgeving de relatie met de andere omgeving benadrukt. Studenten bevinden zich afwisselend in beide omgevingen. In onze visie zoomen ze voortdurend in en uit, en staan ze voor de uitdaging om – met ondersteuning van hun begeleiders - theorie en praktijk (en vice versa) met elkaar te verbinden. In het opleidingsinstituut wordt de link naar de praktijk expliciet gelegd door te werken met praktijkvoorbeelden, casussen en specifieke expertise. Andersom wordt in de basisschool juist de link met de theorie gelegd: mentoren en schoolopleiders onderbouwen hun handelen door te verwijzen naar theorie en competenties.

De combinatie van de twee leeromgevingen is essentieel. Studenten krijgen het vak letterlijk in de vingers en kunnen opgaan in de praktijk. En daarna kunnen ze juist weer afstand nemen, om beter zicht te krijgen over het geheel.

De wisselwerking tussen beide omgevingen wordt versoepeld door studenten onderzoekstaken te laten uitvoeren. Met onderzoekstaken worden praktijk en theorie ook met elkaar verbonden. Kleine en grote taken helpen studenten bij het verwerven van basale onderzoekkennis en -vaardigheden en het ontwikkelen van een onderzoekende, kritische houding. Deze taken hebben een prominente plaats in het curriculum van de opleiding.

De onderzoekende en reflectieve professional

In het curriculum van de Hogeschool wordt onderscheid gemaakt tussen drie niveaus van onderzoekkennis en –vaardigheden. Namelijk: het niveau van de reflectieve professional, van de onderzoekende professional en van de professional als onderzoeker. Op de Pabo staat het eerste niveau, de reflectieve professional, centraal. Bij het master- en phd-niveau ligt de focus op respectievelijk de onderzoekende professional en de

professional als onderzoeker (Enthoven & Oostdam, 2013).

De ontwikkeling van een onderzoekende, reflectieve houding van de student en het verwerven van de benodigde onderzoekskennis en -vaardigheden kennen een duidelijke opbouw in het curriculum¹⁹. Ze zijn integraal onderdeel van beroeps- en vakopdrachten in jaar 1 t/m 4, het minoronderzoek in jaar 3 (bij Pabo-minoren) en van het afstudeeronderzoek in jaar 4. Via deze opbouw leren studenten op systematische wijze een praktijkonderzoek uit te voeren. Tijdens de leerlijn 'Onderzoek' verwerft de student steeds meer onderzoeksvaardigheden. De leerlijn wordt afgesloten met het afstudeeronderzoek. In dit onderzoek integreert de student alle verworven onderzoeksvaardigheden. Hieronder wordt het afstudeeronderzoek in jaar 4 kort beschreven. Het is één van de studieonderdelen waarmee de opleiding haar eindniveau borgt.

Het afstudeeronderzoek moet bijdragen aan de verbetering van de (eigen) onderwijspraktijk. Het vertrekpunt wordt gevormd door verlegenheidsituatie in die praktijk. Studenten kunnen met het onderzoek laten zien dat ze de onderwijspraktijk systematisch kunnen onderzoeken en een verbinding kunnen leggen tussen algemene theoretische kennis en situatie-gebonden praktijkkennis. Pabo HvA legt de focus op probleemanalytisch onderzoek. Bij probleemanalytisch onderzoek gaat het in de verlegenheidsituatie (of het praktijkvraagstuk) om een spanning tussen de feitelijke situatie en de gewenste situatie of ontwikkeling. Dit onderzoek is erop gericht om te bepalen wat de feitelijke situatie is, deze te ontrafelen en te vergelijken met de gewenste situatie. Met deze onderzoeksvorm leert de student dat er verschillende praktijkvraagstukken zijn, waarbij eerst onderzocht dient te worden wat de vraag / het probleem / de situatie is, voordat er oplossingen worden geformuleerd. En er tot actie over wordt gegaan. Expliciete aandacht dus voor reflection on action, naast de stages waarin met name reflection in action centraal staat (beslissingen nemen in het hier en het nu van het lesgeven). Zie voor een concrete uitwerking van de onderzoekslijn in de beroepsopdrachten bijlage 9 van het Opleidingsplan.